

8. Crawford I. M. Agricultural and Food Marketing Management. // Marketing and Agribusiness Texts M-62. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 1997. — 260 p.

9. Kriesberg, M. Marketing Efficiency in Developing Countries. In: Marketing System For Developing Countries. — INCOMAS Proceedings, Izraeli, D and Dafna, 1974. — pp. 18—29.

10. Shepherd A. A guide to marketing costs and how to calculate them. // Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 1993. — 28 p.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2009

УДК 338.439.54.003.12

Т. В. Стройко

канд. екон. наук, доцент
кафедри організації виробництва та агробізнесу
(Миколаївський державний аграрний університет)

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

Розглядаються складові елементи інфраструктури аграрного ринку, їх розвиток в Україні. Пропонуються заходи формування ефективної інфраструктури аграрного ринку, удосконалення державної політики її удосконалення. Також пропонуються пріоритетні напрямки розвитку інфраструктури аграрного ринку

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аграрний ринок, інфраструктура, інституції, аграрна сфера, біржова торгівля.

KEY WORDS: agricultural, market, infrastructure, institutions, agrarian sphere, exchange trade.

Трансформації у вітчизняній економіці передбачають утворення та функціонування інститутів, що забезпечуватимуть ефективне та прозоре просування продукції від виробника до споживача. В сучасних умовах інституціональними утвореннями аграрного ринку є ціна, власність, інфраструктура, підприємництво, органи державної влади та уповноважені структури, які втілюють регуляторну політику. В свою чергу, саме інфраструктура аграрного ринку забезпечує ефективність функціонування всієї системи.

Обґрунтуванню сучасної парадигми формування та регулювання аграрного ринку присвячені праці видатних вітчизняних учених-економістів: М. Я. Дем'яненка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака, В. В. Юрчишина. Проте вітчизняний аграрний ринок все ще перебуває в стадії становлення і потребує системних розробок у контексті його інституціоналізації.

Сучасний аграрний ринок, на жаль, не забезпечує виконання свої, основних функцій. Саме тому ціллю статті є обґрунтування основних підходів до формування ефективної інфраструктури, як однієї з найбільш важливих функціональних складових аграрного ринку.

В умовах зміни економічних систем інфраструктура збуту, що функціонувала при планово-адміністративній системі, виявилася неспроможною забезпечити ефективне функціонування аграрного ринку. В перехідний період з'явилася велика кількість комерційних посередницьких структур, які купували продукцію за непрозорими схемами, що в кінцевому рахунку привело до значної тінізації ринку. Тому об'єктивно необхідною умовою функціонування ринкової економіки стало формування інфраструктури аграрного ринку.

Значний «ресурс» заходів закладено в інфраструктурі, яка нині також функціонує не без проблем. Інфраструктура аграрного ринку сформована, але має недоліки, оскільки безпосередні виробники сільськогосподарської продукції позбавлені можливості ефективно впливати на ціноутворення внаслідок монополізації ринку комерційними структурами, що в кінцевому підсумку позначається на рівні ринкових цін [1].

З метою створення єдиної системи ринкових інституцій, що забезпечуватимуть процес закупівлі та збуту сільськогосподарської продукції, у червні 2000 р. Президент України видав Указ «Про першочергові заходи щодо формування і функціонування аграрного ринку». В цьому законодавчому акті було порушено два основні завдання: створення ринкової інфраструктури, форм і механізмів організованої оптової торгівлі та спрямування товаропотоків сільськогосподарської продукції через прозорі процедури аграрного ринку.

В цілому практика аграрних реформ в Україні довела необхідність докорінної перебудови всієї системи економічних відносин, яка охоплює виробництво, розподіл, обіг і споживання сільськогосподарської продукції. Можна говорити про два елементи інститутів, які регулюють ринок і формують механізм здійснення даного процесу:

- державно-владні — нормативно-правова база, владні структури загальнодержавного й місцевого рівнів;
- ринкові — закони ринку (попит і пропозиція, конкуренція), виробники, споживачі, інфраструктура, професійні та міжпрофесійні об'єднання [2].

У той же час Н. Г. Копитець [3] пропонує умовно групувати елементи ринкової інфраструктури в наступні три блоки:

— організаційно-технічний, до якого входять товарні біржі й аукціони, торгові доми і торгові палати, холдингові компанії та брокерські контори, виставки, ярмарки та інше;

— фінансово-кредитний — банки, фондові та валютні біржі, страхові й інвестиційні компанії;

— організаційно-дослідницький — наукові інститути, що вивчають ринкові проблеми, інформаційно-консультаційні фірми, аудиторські організації.

Що стосується безпосередньо ринку сільськогосподарської продукції то, на сьогодні, практично в кожній області працює акредитована відповідно до вимог аграрного ринку біржа, створено значну кількість агроторгових домів, збутових кооперативів, функціонують оптові ринки. Але, незважаючи на низку прийнятих законодавчих актів, процес наповнення створеної інфраструктури аграрного ринку відбувається досить повільно, особливо це стосується біржової та оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Таблиця 1

СТАН БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Показники	2001 р.	2003 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. у % до 2001 р.
Кількість бірж — усього, од	386	459	458	467	479	124,1
у т.ч. агропромислових	31	31	30	29	30	96,8
Обсяг укладених угод на біржах — усього, млн грн	8211,5	12742,2	18962,1	24406,0	28092,9	342,1
у т.ч. на сільськогосподарську продукцію, млн грн	4005,4	8477,5	10568,2	11905,2	9596,8	239,6
У відсотках до загальної кількості укладених угод	48,8	66,5	55,7	48,8	34,2	-14,6 в.п.
сільськогосподарські машини	38,5	94,4	115,5	...
У відсотках до загальної кількості укладених угод	0,2	0,4	0,4	...

Дані табл. 1 розраховано за даними Державного комітету статистики України [4].

За період 2001—2007 рр. кількість бірж зросла на 24,1 %, у той час коли чисельність агропромислових бірж зменшується. Найбільш вагомим фактом, який викликає занепокоєння, є значне зменшення частки угод на сільськогосподарську продукцію (на 14,6 відсоткових пункти за досліджуваний період) у загальному обсязі укладених угод. Надто мало укладається угод з купівлі-продажу сільськогосподарської техніки, що негативно впливає на темпи відтворення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Не можна не погодитись з Б. Л. Беренштейном [5], президентом Київської агропромислової біржі «Київагропромбіржа», який вказує, що діяльність бірж ще не забезпечує виконання функцій індикатора формування цін та організації великооптових партій продукції. Гостро стоїть проблема легалізації оптової торгівлі живою худобою, недостатньо використовуються регуляторні можливості держави для стабілізації аграрного і продовольчого ринків.

На сьогоднішній день мало укладається форвардних та ф'ючерсних угод, практично не проводиться аукціонів з продажу живої худоби, оптових партій овочів, фруктів, картоплі тощо. Незважаючи на наявність усіх необхідних установчих документів, на практиці функціонує менше ніж половина агроторгових домів, обслуговуючих кооперативів, заготівельних пунктів, а обсяги продажу продукції через зазначені об'єкти ринкової інфраструктури незначні. Продовольчі ринки здебільшого працюють як базари, а не як організовані оптово-роздрібні торговельні структури, їхня матеріально-технічна база слабка, бракує холодильної, рефрижераторної техніки, складських приміщень, інформаційних та комунікаційних систем.

Для формування ефективної інфраструктури аграрного ринку, необхідне втілення наступних заходів:

- адаптувати галузеву та територіальну структуру аграрного виробництва у відповідності з сучасними економічними умовами, підсилити їх антикризову спрямованість;

- забезпечити економічну підтримку та антимонопольний захист сільськогосподарських товаровиробників;

- удосконалити організаційну структуру та систему управління в господарствах різноманітних організаційно-правових форм, при цьому особливу увагу слід приділити розвитку внутрішньогосподарських економічних відносин;

- оптимізувати зв'язки між сільгосптоваровиробниками та переробниками продукції, підвищуючи тим самим ріст сукупної ефективності в напрямку виробництво — переробка — реалізація;

— розвиток підприємницької та комерційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах.

При цьому забезпечити ефективне формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку неможливо без системної державної політики. При цьому всі заходи аграрної політики умовно можна поділити на ті, що діють на мікрорівні (підприємства й ринки ресурсів і продукції — продуктова та товарна політика, кількісний контроль виробництва продукції й ресурсів) та макрорівні (формування дохідної та витратної частин державного бюджету, баланс міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування, банківські процентні ставки, рівень заробітної плати, обмінний курс валют). Перша група заходів впливає на певний вид аграрної продукції або технологію її виробництва, друга — зокрема, інвестиції в освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру тощо — має значний вплив на ефективність і продуктивність аграрного сектора [6].

При формуванні інфраструктури аграрного ринку основним завданням органів державної влади є підтримка та розвиток конкурентного середовища, створення нових ефективних каналів реалізації сільськогосподарської продукції, формування маркетингових та консалтингових структур на обласному та районних рівнях, створення загальної бази даних по сільськогосподарському ринку, а також введення в дію механізмів, що дозволятимуть згладжувати сезонні коливання цін на сільськогосподарську продукцію.

Серед принципів формування ринкової інфраструктури в умовах вітчизняної економіки В. О. Маслак виділяє:

— наявність ефективної системи інфраструктурного забезпечення, яка визначає господарські взаємозв'язки між суб'єктами господарювання та регулює потоки товарів, послуг, фінансів, робочої сили, є обов'язковою умовою успішного функціонування ринкової системи господарювання;

— реформи, які відбуваються в Україні, мають на меті створення збалансованої ринкової економіки і одночасно сприяють розвитку всіх складових ринкової інфраструктури;

— важливим принципом формування інфраструктури є принцип її стабільності, який передбачає забезпечення стабільності не тільки функціонування основних елементів інфраструктури, але і їх законодавчого забезпечення (податкового, фінансово-кредитного, валютного тощо);

— кожний елемент ринкової інфраструктури повинен відзначатися чіткою цільовою спрямованістю на ефективний розвиток економіки, гнучкістю до умов ринкового середовища, максималь-

но задовольняти потреби суб'єктів господарювання та відповідати міжнародним і державним стандартам якості обслуговування, взаємодії і керування;

— при формуванні ринкової інфраструктури необхідно враховувати всезростаючу інтеграцію української економіки та суспільства у світові економічні та інформаційні системи при обов'язковому дотриманні національних інтересів [8].

У загальному розумінні інфраструктура аграрного ринку повинна здійснювати дві основні функції: по-перше, оптимізація обмінних операцій; по-друге, інформаційне забезпечення. В процесі реалізації першої функції продавцям створюються сприятливі умови для реалізації виробленої продукції з мінімальними ризиками. Маючи весь спектр інформаційного забезпечення, інституції ринкової інфраструктури, з одного боку, орієнтують виробників на попит, що склався, а з іншого, мають можливість більш повно цей попит задовольнити. При цьому до пріоритетних напрямів розвитку інфраструктури аграрного ринку слід віднести:

— подальший розвиток біржової торгівлі на регіональних ринках, більш широке застосування форвардних та ф'ючерсних контрактів;

— обґрунтування та впровадження економічних механізмів, що дозволятимуть зменшити сезонні цінові коливання;

— підтримка будівництва складських приміщень, що дозволить забезпечити довгострокове та якісне зберігання виробленої сільськогосподарської продукції;

— розвиток системи оптових продовольчих ринків, створення сприятливих умов для безпосередньої взаємодії виробників та споживачів сільськогосподарської продукції;

— підвищення рівня інформатизації аграрного ринку, забезпечення сільгосптоваровиробників та споживачів достовірною інформацією про стан аграрного ринку в державі;

— розвиток експортного потенціалу регіонів та підтримка заходів по виходу аграрної продукції на зовнішній ринок.

Аграрна сфера характеризується відносною статичністю, саме тому в більшості країн з ринковою економікою діють розвинені системи державного регулювання. Цікавим є досвід Російської Федерації, де формування оптового продовольчого ринку та його інфраструктури здійснюється за рахунок залучення різноманітних джерел фінансування, в тому числі і обласного бюджету. Створений регіональний фонд продовольства виконує одну з найважливіших функцій — регулювання цін через інтервенції продовольства на обласному рівні. Це дозволяє скоротити необґрунтовану кількість посередників, забезпечити приблизно однокову прибут-

ковість сільськогосподарського виробництва, переробки та реалізації продукції, збільшити обсяги реалізації продовольства торговельними організаціями. Необхідно звернути увагу, що при такій міжрегіональній структурі регіони виступають у двох якостях: як економічні площини, в яких формуються ринкові відносини, і як самостійні соціальні системи, розвиток яких спрямовано на реалізацію та захист, насамперед, територіальних інтересів.

В ринкових умовах слід враховувати ранг та розташування кожного регіону в територіально-галузевій структурі агропромислового виробництва, оскільки відтворювальні завдання кожного суб'єкта суттєво відрізняються [7].

В умовах глобалізації та входження до світових економічних систем від українських підприємств вимагаються трансформації у потужні транснаціональні промислові групи, корпорації, об'єднання, міждержавні промислові та торговельні угруповання, створення мережі холдингових та лізингових компаній, науково-технічних центрів, технополісів, технопарків та інше. На сучасному етапі розвитку української економіки в цілому, та аграрного ринку зокрема, необхідно розвивати такі елементи інфраструктури, як: лізингові компанії, інформаційно-консультаційні центри, спілки підприємців та промисловців, кредитні спілки, більшу увагу приділяти розвитку біржової торгівлі та реалізації продукції через оптові ринки.

Підсумовуючи все вище зазначене, слід відмітити, що основними напрямками підвищення ефективності функціонування інфраструктури аграрного ринку на сучасному етапі економічного розвитку повинні стати:

- оптимізація функціонування діючих інституцій інфраструктурного забезпечення;
- удосконалення нормативно-правової бази регулювання діяльності суб'єктів аграрного ринку;
- створення нових інституційних формувань, що відповідають перетворенням у сучасній ринковій економіці.

Інфраструктура є важливим структурним елементом аграрного ринку, яка об'єднує в собі інституції, що покликані обслуговувати товаровиробників та споживачів аграрної продукції, забезпечуючи цивілізований процес товарообміну.

Література

1. Шпикуляк. О. Г. Підтримка сільського господарства в системі регулювання аграрного ринку / О. Г. Шпикуляк, Ю. П. Воскобойник, О. В. Овсянніков // Вісник аграрної науки. — 2007. — № 4. — С. 66—69.

2. Шпикуляк О. Г. Інституціональні аспекти регулювання аграрного ринку / О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2008.—№ 5.—С. 114—121.
3. Копитець Н. Г. Сутність і значення інфраструктури аграрного ринку / Н. Г. Копитець // Економіка АПК. — 2008. — № 12—С. 121—122.
4. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України; за редакцією О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2008. — 575 с.
5. Бернштейн Б. Л. Формування аграрного ринку / Б. Л. Бернштейн, О. П. Комарницька // Економіка АПК. — 2006 — № 7 — С. 98—103.
6. Дем'яненко С. І. Аграрні ринки: основи аналізу та моделювання / С. І. Дем'яненко, О. В. Нів'євський // Економіка АПК. — 2008. — № 8. — С. 81—89.
7. Гантимуров Н. Формирование и регулирование регионального продовольственного рынка / Н. Гантимуров // АПК: экономика, управление. — 2007.—№ 4.— С. 47—49
8. Маслак В. О. Ринкова інфраструктура та її вплив на економічне зростання виробництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.наук: спец.08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / В. О. Маслак. — Львів, 2002.—20 [1] с.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2009

УДК: [631.155.2:658.8]:636.034.002.2

Є. М. Улько

асистент

(Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва)

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТИПУ РИНКОВОЇ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Стаття розкриває проблему взаємодії на рику молочної продукції різних його учасників на прикладі молочного під комплексу Харківської області. На основі кластерного аналізу розглянуто закономірності формування і функціонування ринку молочної сировини за певними ознаками, а також вплив структурних складових витрат на зміну загального рівня зони економічної безпеки

КЛЮЧОВІ СЛОВА: функція витрат, кластер, умови оптимізації регіонального виробництва, методи оптимізації, коефіцієнт Лернера, еластичність ринкового попиту за ціною, тип ринкової структури, двох гранична зона ринкової безпеки.

KEY WORDS: function of charges, cluster, terms of optimization of regional production, methods of optimization, coefficient of Lerner, elasticity of market demand at price, type of market structure, two maximum area of market safety.